

دولت‌ها
وسااساه نماى حاكم
بر قلم اسلام
صادق مجادى

سرشناسه: سلیمان، احمد سعید.

عنوان قراردادی: تاریخ الدول الاسلامیه و معجم الاسرارالحاکمه. فارسی.

عنوان و نام پدیدآور: دولت‌ها و سلسله‌های حاکم بر قلمرو اسلام/تالیف، ترجمه و تکمیل احمدسعید.

سلیمان؛ ترجمه، تالیف و تکمیل صادق سجادی.

مشخصات نشر: تهران: کتاب رایزن، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۶۰۱ ص.؛ مصور.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۶۳۳-۱-۹

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: مترجم قسمتهایی به کتاب افزوده است.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۵۸۵] - ۶۰۱

موضوع: کشورهای اسلامی -- شاهان و فرمانروایان.

موضوع: کشورهای اسلامی -- تاریخ.

موضوع: کشورهای غربی -- تاریخ.

شناسه افزوده: سجادی، محمدصادق، ۱۳۳۳ - مترجم.

رده بندی کنگره: DS۳۵/۶۲۷/س۸ت۲۰۴۱۱۳۹۴

رده بندی دیویی: ۹۰۹/۰۹۷۶۷۱۰۰۲۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۸۸۱۳۷

دولت‌ها و سلسله‌های حاکم بر قلمرو اسلام

مطالعات اسلامی ۱

نویسنده: احمدسعید سلیمان؛ ترجمه، تألیف و تکمیل: صادق سجادی
صفحه‌آرایی: واحد تولید انتشارات کتاب رایزن . چاپ اول: ۱۳۹۵ تهران
شمارگان: هزار نسخه . بها: شصت و پنج هزار تومان
مدیر هنری: علیرضا احمدی (کانون تبلیغات رایزن)

نقش مهر پشت جلد: گل مریم، اثر مرجان نعمتی
لیتوگرافی: تراب زاده . چاپ متن و جلد: شادرینگ . صحافی: نگاه
نشانی: نیاوران، کاشانک، مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی، گروه رایزن
تلفن: ۲۲۸۰۹۹۴۴ . دورنگار: ۲۲۸۰۹۹۲۶

پست الکترونیک: info@rayzanbooks.com

تارنما: www.rayzanbooks.com

همه حقوق مادی و معنوی این اثر، اعم از محتوای مطالب و طرح‌ها، به موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان محفوظ است و هرگونه استفاده بازرگانی از این اثر، اعم از زیراکس، بازویسی، ضبط و انتشار در فضای مجازی یا به هر صورت دیگر، بدون اجازه مکتوب ناشر، کلاً و جزئاً ممنوع و قابل پیگرد قانونی است.

MIX
Paper from
responsible source
FSC® C0198

رایزن® به فردایی پایدار برای محیط زیست
بد. کاغذهای استفاده‌شده در این کتاب دارای
بین‌المللی «شورای سرپرستی جنگلی» است که
مخصوص در تارنمای این شورا در دسترس است.

نشر به معنای عام در قلمرو فرهنگی ایران سابقه‌ای بس دراز دارد. وجود بازارهای بزرگ و مهم «وراقان»، استنساخ انبوه آثار خرد و کلان، و تألیف مجموعه‌های گران‌بهای کتاب‌شناسی از قرون متقدم به این سوی از مهم‌ترین جلوه‌های نشر به شمار می‌رود. این سنت فرهنگی‌ساز و دانش‌پرور کهن، در قرون متأخر و ضمن تأسیس نخستین چاپخانه‌ها پس از اختراع دستگاه چاپ و تحولات فنون نشر همچنان دوام یافت و ایران امروز یکی از معدود مراکز درجه اول نشر مکتوب در جهان اسلام و آسیا تلقی می‌شود.

آنچه جریان نشر در ایران را اهمیتی کم‌مانند بخشیده است، آن است که از روزگار کهن بسیاری از آثار، نسخه‌ها، یعنی ناشران آثار مکتوب، در زمره اهل علم بوده‌اند و بعضی از آنها سپس‌تر به دانشمندان بزرگ تبدیل شده‌اند. به دوران معاصر نیز دسته‌ای از مهم‌ترین مراکز نشر در ایران را دانشمندان، محققان، ممتاز بنیاد کردند یا راهبری معنوی آن را به دست گرفتند و با چاپ انتقادی معتبرترین آثار، همدما، پیشنهاد تحقیقات جدید به دانشمندان و انتشار آثار محققان آنها، و مخصوصاً ترجمه می‌ترین آثار مربوط به علم و فلسفه و ادبیات نو، موجب آشنایی و بلکه توغل ایرانیان در شام و اندیشه‌ها و اصر شدند.

کتاب راین، که بنا بر مقتضیات اجتناب‌ناپذیر روز، گسترش دانش و فرهنگ را مهم‌ترین وظیفه خود می‌شمارد، نیز، در امتداد حرکت بزرگ فرهنگی «دایرةالمعارف بزرگ اسلامی»، همین مقصد را تعقیب می‌کند؛ یعنی علاوه بر چاپ و انتشار آثار محققان و مترجمان، که به تصویب شورای مشاوران می‌رسد، خود نیز عرصه‌ای برای حیو، تصنیف و تألیف در زمینه‌های مختلف تاریخ و فرهنگ و ادب ایران و اسلام، و ترجمه آثار علمی و فلسفی و علوم طبیعی، جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی و تاریخ و ادبیات و بسیاری زمینه‌های دیگر — پس از طرح و تصویب در شورای مذکور — برای محققان و مترجمان برجسته می‌گشاید. به همین سبب آثار منتشره توسط کتاب راین پهنه‌ای وسیع در زمینه‌های گوناگون علوم انسانی را دربر می‌گیرد. هدف اصلی و اساسی این جریان نو در زمینه چاپ و نشر در ایران ایجاد کند.

حسن موسوی نجف‌آبادی

مدیر عامل

فهرست

۱۷	پیشگفتار.....
۲۱	فصل اول: جانشینان پیامبر (ص) ناسطه عباسیان مصر.....
۲۵	۱. خلفای راشدین.....
۲۶	۲. امویان.....
۲۷	۳. عباسیان.....
۲۹	۴. عباسیان مصر.....
۳۳	فصل دوم: اندلس (اسپانیا).....
۳۵	۵. امویان اندلس.....
۳۸	۶. بنی حمود در مآلقه.....
۳۹	۷. بنی حمود در جزیره.....
۴۰	۸. بنی عباد.....
۴۰	۹. بنی زیری.....
۴۱	۱۰. بنی افطس.....
۴۱	۱۱. بنی صمادح.....
۴۲	۱۲. بنی جهور.....
۴۲	۱۳. بنی ذوالنون.....
۴۳	۱۴. بنی عامر.....
۴۳	۱۵. بنی تجیب - بنی هود.....
۴۴	۱۶. شاهان دانیه.....
۴۴	۱۷. شاهان طرطوشه.....
۴۴	۱۸. شاهان میورقه.....

۴۵	۱۹. شاهان البونت.....
۴۶	۲۰. شاهان مرسیه.....
۴۶	۲۱. بنی هود.....
۴۷	۲۲. بنی نصر.....
۵۱	فصل سوم: آفریقا.....
۵۳	۲۳. ادرسیان.....
۵۶	۲۴. اغلییان.....
۵۹	۲۵. بنی زین.....
۵۹	۲۶. بنی حماد.....
۶۰	۲۷. مرابطون.....
۶۳	۲۸. موحدو.....
۶۵	۲۹. بنی حف.....
۶۸	۳۰. بنی زیان (بنی بداراد).....
۷۱	۳۱. بنی مرین در مغرب.....
۷۳	۳۲. شریفان سعدیه و فلالیه.....
۷۸	۳۳. جمهوری تونس.....
۸۱	۳۴. جمهوری لیبی.....
۸۴	۳۵. جمهوری الجزایر.....
۸۹	۳۶. پادشاهی مراکش.....
۹۱	۳۷. بنی رستم.....
۹۱	۳۸. بنی مدرار.....
۹۲	۳۹. بنی زکریا.....
۹۲	۴۰. بنی قاضی.....
۹۲	۴۱. بنی عمار.....
۹۳	۴۲. بنی مزنی.....
۹۳	۴۳. جمهوری موریتانی.....
۹۴	۴۴. جمهوری سنگال.....
۹۵	۴۵. جمهوری مالی.....
۹۶	۴۶. جمهوری گینه.....
۹۷	۴۷. جمهوری نیجریه.....
۹۹	۴۸. جمهوری سودان.....
۱۰۱	۴۹. جمهوری چاد.....
۱۰۲	۵۰. جمهوری سومالی.....
۱۰۳	۵۱. زنگبار.....
۱۰۵	فصل چهارم: مصر و سوریه.....

۱۰۸	۵۳. اخشی‌دیان
۱۱۰	۵۴. فاطمیان
۱۱۳	۵۵. بنی کلب
۱۱۵	۵۶. ایوبیان مصر
۱۱۸	۵۷. ایوبیان دمشق
۱۱۹	۵۸. ایوبیان حلب
۱۱۹	۵۹. ایوبیان حماة
۱۲۰	۶۰. ایوبیان حمص
۱۲۱	۶۱. ایوبیان میافارقین و سنجار
۱۲۲	۶۲. ایوبیان حماة بن کیفا
۱۲۴	۶۳. ایوبیان یمن
۱۲۵	۶۴. ایوبیان بک
۱۲۶	۶۵. ایوبیان کرک
۱۲۹	۶۶. ممالیک بحری
۱۳۱	۶۷. ممالیک برجی (چرتس)
۱۳۲	۶۸. دولت خدیوی و پادشاهی
۱۳۵	۶۹. جمهوری عربی مصر
۱۳۹	۷۰. جمهوری سوریه
۱۴۲	۷۱. اردن هاشمی
۱۴۳	۷۲. جمهوری لبنان
۱۴۷	فصل پنجم: جزیره العرب
۱۴۹	۷۳. بنی زیاد
۱۴۹	۷۴. بنی یعفر
۱۵۱	۷۵. قریظیان بحرین
۱۵۱	۷۶. بنی نجاح
۱۵۲	۷۷. بنی صلیح
۱۵۳	۷۸. بنی همنان
۱۵۴	۷۹. بنی مهدی
۱۵۴	۸۰. بنی زریع
۱۵۶	۸۱. بنی رسول
۱۵۸	۸۲. بنی طاهر
۱۵۹	۸۳. امامان بنی رسی
۱۶۱	۸۴. امامان زیدی صنعاء
۱۶۴	۸۵. امامان و سادات عمان
۱۶۶	۸۶. آل بوسعید
۱۷۱	۸۷. جمهوری یمن

۱۷۳	۸۸. بنی الاخیضر.....
۱۷۳	۸۹. بنی موسی.....
۱۷۳	۹۰. بنی هاشم (بنی فلتیه).....
۱۷۴	۹۱. بنی قتاده.....
۱۷۴	۹۲. پادشاهی حجاز.....
۱۷۵	۹۳. سلطنت نجد.....
۱۷۶	۹۴. آل رشید.....
۱۷۹	۹۵. آل سعود.....
۱۸۷	۹۶. آل صباح.....
۱۹۱	۹۷. آل ثانی.....
۱۹۴	۹۸. آل خلیفه.....
۱۹۸	۹۹. اشارات متحده عربی.....
۲۰۱	فصل ششم: سریه و من النهرین.....
۲۰۲	۱۰۰. حمدانیان.....
۲۰۶	۱۰۱. بنی مرداس.....
۲۰۸	۱۰۲. بنی عقیل.....
۲۱۱	۱۰۳. بنی مروان.....
۲۱۲	۱۰۴. بنی مزید.....
۲۱۴	۱۰۵. جمهوری عراق.....
۲۱۹	فصل هفتم: ایران و ماوراءالنهر.....
۲۲۱	۱۰۶. آل عراق.....
۲۲۲	۱۰۷. بنی دلف.....
۲۲۳	۱۰۸. بنی ساج.....
۲۲۴	۱۰۹. طاهریان.....
۲۲۵	۱۱۰. علویان (زیدیان).....
۲۳۰	۱۱۱. صفاریان.....
۲۳۳	۱۱۲. سامانیان.....
۲۳۵	۱۱۳. فریغونیان.....
۲۳۷	۱۱۴. آل محتاج.....
۲۳۹	۱۱۵. آل افراسیاب.....
۲۴۲	۱۱۶. بریدیان.....
۲۴۴	۱۱۷. زیاریان.....
۲۴۷	۱۱۸. بنی حسنویه.....
۲۴۸	۱۱۹. بویهیان.....
۲۵۴	۱۲۰. آل مأمون.....
۲۵۶	۱۲۱. آلتون تاش.....

۱۲۲.	کاکوتیان.....	۲۵۶
۱۲۳.	باوندیان.....	۲۶۱
۱۲۴.	گاویاریان.....	۲۶۸
۱۲۵.	اسماعیلیان.....	۲۷۲
۱۲۶.	جستانیان.....	۲۷۴
۱۲۷.	مرعشیان.....	۲۷۷
۱۲۸.	کارکیانیان.....	۲۸۵
	فصل هشتم: ایران و آسیای غربی (سلجوقیان).....	۲۹۱
۱۲۹.	سلجوقیان بزرگ.....	۲۹۴
۱۳۰.	سلجوقیان کرمان (آل قاورد).....	۲۹۵
۱۳۱.	جوقیان شام.....	۲۹۶
۱۳۲.	سلجوقیان عراق.....	۲۹۷
۱۳۳.	سلجوقیان آغولیان.....	۲۹۸
	فصل نهم: جانشینان جوقیان (اتابکان (آناتولی، ایران، سوریه، و بین النهرین).....	۳۰۱
۱۳۴.	بنی دانشمندان.....	۳۰۳
۱۳۵.	بنی منگوجک.....	۳۰۴
۱۳۶.	بنی سلق.....	۳۰۶
۱۳۷.	بوریان.....	۳۰۷
۱۳۸.	اتابکان موصل.....	۳۱۵
۱۳۹.	اتابکان حلب.....	۳۱۸
۱۴۰.	اتابکان سنجان.....	۳۲۱
۱۴۱.	اتابکان جزیره.....	۳۲۲
۱۴۲.	بکتگینه.....	۳۲۴
۱۴۳.	ارتقیان حصن کیفا و آمد.....	۳۲۸
۱۴۴.	ارتقیان خرتبرت.....	۳۲۸
۱۴۵.	ارتقیان ماردین.....	۳۲۹
۱۴۶.	بنی سکمان (شاهان ارمن).....	۳۳۰
۱۴۷.	شددیان.....	۳۳۱
۱۴۸.	سلاریان (سالاریان / کنگریان / مسافریان).....	۳۳۴
۱۴۹.	روادیان.....	۳۳۶
۱۵۰.	خاقانیان (کسرانیان / شاهان ارمن).....	۳۳۷
۱۵۱.	اتابکان آذربایجان (بنی ایلدگر).....	۳۴۰
۱۵۲.	اتابکان فارس (سلفریان).....	۳۴۳
۱۵۳.	اتابکان لر بزرگ (هزار اسپیان / بنی فضلویه).....	۳۴۶
۱۵۴.	اتابکان لر کوچک (بنی خورشید).....	۳۴۹
۱۵۵.	خوارزمشاهیان چهارم.....	۳۵۴

۵۷	۱۵۶. قتلغ خانان
۵۸	۱۵۷. اتابکان یزد
۶۰	۱۵۸. اتابکان شبانکاره (بنی فضلویه)
۶۱	۱۵۹. بنی اینال
۶۵	فصل دهم: جانشینان سلاجقه در غرب آناتولی
۶۶	۱۶۰. بنی پروانه
۶۷	۱۶۱. بنی صاحب آتا
۶۸	۱۶۲. بنی قراسی (قراغیسی)
۷۰	۱۶۳. صاروخانیان
۷۲	۱۶۴. بنی آیدین
۷۳	۱. بنی ازمیر
۷۴	۱۶۶. بنی ...
۷۶	۱۶۷. بنی تکه
۷۷	۱۶۸. بنی عرف
۷۸	۱۶۹. بنی حمید
۸۰	۱۷۰. بنی کریمیان
۸۲	۱۷۱. امرای دنیزلی یا لادیق
۸۳	۱۷۲. بنی قرامان
۸۷	۱۷۳. بنی جاندار (اسفندیاریان)
۹۰	۱۷۴. بنی ارتتا
۹۲	۱۷۵. قاضی برهان الدین
۹۳	۱۷۶. بنی ذوالقادر
۹۷	۱۷۷. بنی رمضان
۱۰۱	فصل یازدهم: عثمانیان و جانشینان آن در اروپا
۱۰۱	۱۷۸. عثمانیان
۱۰۸	۱۷۹. جمهوری ترکیه
۱۱۰	۱۸۰. جمهوری آلبانی
۱۱۱	۱۸۱. جمهوری بوسنی و هرزگوین
۱۱۷	فصل دوازدهم: مغول
۱۲۰	۱۸۲. خان‌های بزرگ (قائانات)
۱۲۵	۱۸۳. ایلخانان ایران
۱۲۷	۱۸۴. آل طغای تیمور
۱۲۸	۱۸۵. خانان اردوی زرین و اردوی سید
۱۳۵	۱۸۶. خان‌های کریمه
۱۴۱	۱۸۷. خان‌های جغتای
۱۴۵	فصل سیزدهم: ایران

۴۴۶		۱۸۸. چوپانیان
۴۴۸		۱۸۹. اینجونیان
۴۴۹		۱۹۰. مظفریان
۴۵۱		۱۹۱. جلایریان (ایلکانیان)
۴۵۳		۱۹۲. سریداران
۴۵۴		۱۹۳. ملوک کرت
۴۵۶		۱۹۴. قرا قویونلو
۴۵۹		۱۹۵. آق قویونلو
۴۶۲		۱۹۶. خان‌های آل شرف
۴۶۵		۱۹۷. صفویان
۴۶۸		۱۹۸. اناریا
۴۷۰		۱۹۹. زندیان
۴۷۱		۲۰۰. قاجاریان
۴۷۳		۲۰۱. پهلوی
۴۷۵		فصل چهاردهم: ماوراءالنهر
۴۷۵		۲۰۲. تیموریان
۴۸۴		۲۰۳. شیانیان
۴۸۷		۲۰۴. جانیان (خان‌های استراخان)
۴۸۹		۲۰۵. منغیتیان
۴۹۰		۲۰۶. خان‌های خیوه یا خوارزم
۴۹۳		۲۰۷. خان‌های خوقند یا خان‌های فرغانه
۴۹۷		فصل پانزدهم: شرق ایران، شبه قاره هند، و آسیای جنوب شرقی
۴۹۹		۲۰۸. غزنویان
۵۰۳		۲۰۹. غوریان (آل شنسب)
۵۰۷		۲۱۰. ممالیک دهلی (سلاطین دهلی ۱)
۵۱۰		۲۱۱. خلجیان (سلاطین دهلی ۲)
۵۱۲		۲۱۲. تغلق شاهیان (سلاطین دهلی ۳)
۵۱۳		۲۱۳. سادات یا خضر خانیان (سلاطین دهلی ۴)
۵۱۴		۲۱۴. لودیان (سلاطین دهلی ۵)
۵۱۶		۲۱۵. سوری‌ها (افغانان) (سلاطین دهلی ۶)
۵۱۸		۲۱۶. والیان و شاهان بنگال
۵۲۲		۲۱۷. جامها
۵۲۳		۲۱۸. ارغونیان - ترخانیان
۵۲۴		۲۱۹. شاهان شرقی
۵۲۵		۲۲۰. شاهان مالوه
۵۲۷		۲۲۱. شاهان کشمیر

۵۳۰	۲۲۲. شاهان گجرات
۵۳۲	۲۲۳. فاروقیان
۵۳۴	۲۲۴. شاهان بهمنی (گلبرگه دکن)
۵۳۷	۲۲۵. عماد شاهیان
۵۳۷	۲۲۶. نظام شاهیان
۵۳۹	۲۲۷. برید شاهیان
۵۴۰	۲۲۸. عادل شاهیان
۵۴۲	۲۲۹. قطب شاهیان
۵۴۳	۲۳۰. موریان هند (گورکانیان/ مغول هند)
۵۵۰	۱۰۶. ف. بروایان اوده
۵۵۱	۳۲. اصف جاهیه
۵۵۳	۲۳۳. پاکستان
۵۵۸	۲۳۴. بنگلادش
۵۵۹	۲۳۵. افغانستان
۵۶۵	۲۳۶. اندونزی
۵۶۸	۲۲۷. اتحادیه مالزی
۵۷۱	فصل شانزدهم: جمهوریهای ستفر خودمختار آسیای میانه و قفقاز
۵۷۱	۲۳۸. جمهوری ازبکستان
۵۷۳	۲۳۹. جمهوری تاجیکستان
۵۷۶	۲۴۰. جمهوری قرغیزستان
۵۷۷	۲۴۱. جمهوری قزاقستان
۵۷۸	۲۴۲. جمهوری آذربایجان
۵۷۹	۲۴۳. جمهوری تاتارستان
۵۸۱	۲۴۴. جمهوری خودمختار باشقیرستان
۵۸۲	۲۴۵. جمهوری اینگوشتیا
۵۸۳	۲۴۶. جمهوری چچن
۵۸۵	منابع مورد استفاده در تکمله ها

پیشگفتار

نخستین حکومت اسلامی که به دست پیامبر اسلام در مدینه بنیاد شد، به رغم آنکه در اندک زمانی چندان قدرت یافت که بر قسمتی بزرگ از سیایتمدن آن روز، از سواحل افریقای شمالی و اسپانیا تا حدود شبه قاره هند و ترکستان چین مرسوم شد، اما نتوانست یکپارچگی سیاسی خود را به روزگاری دراز حفظ کند. ترویج و دفاع از قریبیت عربی به مثابه عامل وحدت سیاسی، در برابر امواج پی در پی اقوامی که با فرهنگ‌ها و نژادهای فکری گوناگون به اسلام گردن می‌نهادند، برای کسانی که خود را خلیفه پیامبر می‌خواندند و دین نو را وسیله ای برای سیطره جویی می‌خواستند چندان توفیقی به بار نیاورد. فرزندان کسانی که مسلمانان عرب آن‌ها را موالی می‌خواندند، طی قرن‌های اول و دوم به سرعت به طبقه ای بدل شدند که خصوصیت عمده آن از دیدگاه اجرایی و دیوان سالاری، سیطره بر دستگاه اداری خلیفگان؛ و از دیدگاه سیاسی، ضدیت با خلافت عربی بود و به کوشش‌های استقلال طلبانه و تشکیل نخستین دولت‌های مستقل و نیمه مستقل در سراسر قلمرو خلافت انجامید. دولت‌هایی چون طاهریان و صفاریان و سامانیان در ایران، حمدانیان

در بین‌النهرین، طولونیان و اخشیدیان در مصر و شام، ادریسیان و رستمیان در شمال آفریقا، برآمده از نخستین جنبش‌های استقلال‌طلبانه در جهان اسلام بودند و راه چیرگی روزافزون اقوام و خاندان‌های مسلمان غیر عرب و تأسیس دولت‌های نیرومند ایرانی و ترک و بربر را، که بر خلفا هم سیطره تمام داشتند و تنها سلطنت اسمی آنها را به رسمیت می‌شناختند، هموار کردند.

نقل و ضبط تحولات سیاسی پر فراز و نشیب جهان اسلام سابقه ای دیرین دارد. نخستین مورخان، چنانکه در کتاب تاریخ‌نگاری در اسلام توضیح داده‌ام، راویانی بودند که تاریخ حیات سیاسی و اجتماعی پیامبر (ص) و صحابه را با ذکر سلسله‌روایت آن به‌دقت ضبط و روایت می‌کردند. آن‌گاه که کتابت روایت رواج یافت، به‌رغم اصحاب مکتب مدینه یا مکتب حدیث، نه تنها سبب پیامبر، اصحاب را، بلکه حوادث ایام خود را نیز ضبط و ثبت کردند. افزون بر آن، مورخان سیاسی و روایت‌نگاران دستگاه فرمانروایان و خلفا نیز هریک به ضبط و ثبت تاریخ سرزمین خود یا فرمانروایان یا پادشاهان ممدوح خود برخاستند و از این راه اطلاعاتی گران‌بها بر جای نهادند که مکمل تاریخ سیاسی و اجتماعی اسلام به شمار توانند رفت. این مایه اهتمام به نقل و ضبط و ثبت حوادث، اثری بی‌شمار در تاریخ‌نگاری و تحقیق تاریخی پدید آورد که امروز به مدد آن می‌توانیم تصویری نسبتاً روشن از بیشتر تحولات سیاسی و اجتماعی جهان اسلام ترسیم کنیم.

از آن سوی، به سبب وسعت قلمرو اسلام و انبوه حوادث خرد و کلان و مخصوصاً تحولات بزرگ سیاسی که طی پانزده قرن حیات نیرومند اسلام و اقوام مسلمان پدید آمده است، تدوین تاریخی عمومی که تنها حوادث سیاسی و نظامی همین قلمرو را طی این دوره طولانی، چنانکه سزاوار است، در بر گیرد، سخت دور می‌نماید. فرض تحقق تدوین چنین تاریخی، تاریخ‌نگاری نو، که به‌درستی متمایل به تفحص در جزئیات است، این نوع تاریخ‌نگاری عمومی را، که بیشتر متمایل به کلیات است و بنا بر نسبت خود نمی‌تواند جزئیات حوادث را به درستی تبیین کند، به‌عنوان تنها راه ضبط و ثبت تاریخ نمی‌پسندد. تاریخ‌نگاری نو برای تفحص در جزئیات محتاج ابزاری است که البته برخی از آنها را باید از دل همان تواریخ عمومی، دودمانی، محلی، و دیگر انواع تواریخ بیرون کشید. شناخت دقیق متن تاریخی در پهنه زمانی خود؛ اطلاع کافی از دیدگاه‌ها و عقاید و اهداف مورخ؛ تفسیر تاریخ برحسب قواعد و شرایط و مبتنی بر شواهد و قرائن بیرونی یا درون‌متنی؛ تفحص تطبیقی و تعادل و تراجم تاریخی؛ تنقیح متون و گزارش‌ها؛ و توجه کافی به انبوه آثار فرهنگی به معنای عام از جمله این ابزارهاست. تصحیح و تنقیح متون تاریخی به شیوه

نو، و تحقیق و تدوین فهرسی از سلسله‌های حاکم بر جهان اسلام و سال‌های حکومت آنها به مدد متون و ابنیه و اشیاء تاریخی، اعم از کتاب‌ها و اسناد، شهرها و روستاها، و قبور و بناهای کهن که به دست باستان‌شناسان بیرون آمده است، و نیز سکه‌ها و کتیبه‌ها، نخستین قدم‌ها برای تحقق آن ابزار بود که هردو نخستین بار توسط محققان اروپایی آغاز شد و رواج یافت و آثاری محققانه در این زمینه‌ها پدید آوردند.

بنیان کتاب حاضر، که خود سرگذشتی یک‌صد و بیست ساله دارد، از جمله همان آثاری است که از تاریخ انتشار تا کنون، با تکمله‌هایی که بر آن نوشته‌اند، مأخذ محققان تاریخ اسلام به است. نخستین بار استنلی لین پل^۱ (۱۸۵۴-۱۹۳۱) تاریخ‌دان و سکه‌شناس نامدار انگلیسی کتابی مشتمل بر نسب‌نامه یک‌صد و هزده سلسله از خلفا و فرمانروایان و سلاطین جهان اسلام، با شرحی مختصر درباره ظهور و سقوط غالب سلسله‌های مندرج در آن، تألیف و در ۱۸۹۳ در لندن منتشر کرد. همین کتاب به قلم مورخ و دانشمند معاصر ایران، شادروان عباس اقبال آشتیانی، به نام ابقات سلاطین اسلام به فارسی ترجمه و در تهران (۱۳۱۲ش) به چاپ رسیده است. کتاب این پل به سرعت میان خاورشناسان شهرت یافته بود، اساس کار واسیلی ولادیمیروویچ^۲ (تولد ۱۸۶۷-۱۹۳۰)، دانشمند بزرگ روس، قرار گرفت و او پس از ترجمه کتاب به روسی، مطالب را در مجله روسی سودمند، مخصوصاً درباره دولت‌ها و سلسله‌های حاکم بر ماوراءالنهر، بدان افزود و کتاب تکمیل شده را به نام سلسله‌های مسلمان در ۱۸۹۹ در پترزبورگ به چاپ رسانید. اندکی بعد، خلیل ادهم (۱۸۶۱-۱۹۳۸) محقق پرآوازه ترک، کتاب لین پل را با استفاده از حواشی و ازوده‌های بارتولد به ترکی ترجمه کرد و خود از راه بررسی نسخه‌های خطی بعضی تواریخ چاد ناشناخته عربی و فارسی و ترکی ۶۳ سلسله حاکم، غالباً سلسله‌های حاکم بر آسیای صغیر، بدان افزود و در جملگی را زیر عنوان دول اسلامی در ۱۹۲۸ در استانبول منتشر کرد. همین کتاب اخیر به احمد سعید سلیمان به عربی ترجمه شد و مترجم محقق با مراجعه به آثار تاریخی تازه چاپ و همچنین با عنایت به تغییرات و تحولاتی که در جغرافیای سیاسی جهان اسلام، مخصوصاً پس از انقراض دولت عثمانی و تشکیل کشورهای جدید در خاورمیانه و سواحل خلیج فارس و شمال آفریقا، پدید آمده بود، فهرست فرمانروایان ۲۷ سلسله دیگر را بدان افزود و مجموع سلسله‌های اسلامی مندرج در کتاب را به ۲۰۸ سلسله حاکم رسانید و آن را زیر عنوان تاریخ الدول الاسلامیه و معجم الأسر الحاكمة در ۱۹۶۹ در قاهره منتشر کرد.

کتاب اخیر را، که جامع تحقیقات لین پل و بارتولد و خلیل ادهم و احمد سعید سلیمان است، بیش از سی سال پیش عیناً در دو جلد به فارسی ترجمه کردم و برای چاپ در اختیار نشر تاریخ ایران قرار دادم. ناشر جلد اول را در ۱۳۶۳ش و جلد دوم را در ۱۳۷۰ش زیر عنوان تاریخ دولت‌های اسلامی و خاندان‌های حکومتگر به چاپ رسانید. چندی پس از چاپ جلد دوم، کتاب نایاب شد و با آنکه خواستارانی داشت و از اینجا و آنجا دربارهٔ تجدید چاپ آن می‌پرسیدند، به سبب کثرت اشتغال فرصت تجدیدنظر و چاپ آن را نمی‌یافتم. با این همه، رشتهٔ کار را رها نکردم و قسمتی از تحقیقات خود را به مطالعهٔ سلسله‌ها و خاندان‌های حاکم اختصا دادم. حاصل آن مطالعات به شکل ده‌ها مقاله به چاپ رسیده یا خواهد رسید. در مین حال، فرصتی می‌جستم تا آن کتاب را مورد تجدید نظر اساسی قرار دهم و تکمیل کنم. این فرمت حدیسیست سال بعد از چاپ جلد دوم کتاب دست داد و آنچه اکنون منتشر می‌شود، ترجمهٔ این ملاحظات و مطالعات دربارهٔ سلسله‌های حاکم بر قلمرو اسلام است و بر اثر آن ۳۸، و نه بنامه به فهرست سلسله‌ها افزوده‌ام و آن را به ۲۴۶ خاندان یا سلسله رسانیده‌ام. افزون بر آن، شرح ظهور و سقوط بسیاری از سلسله‌ها را تکمیل کرده‌ام یا به کلی آن را برداشته و اطلاعات دقیق‌تر و بسوط‌تر به جای آن نهاده‌ام؛ و نیز سال‌های حکومت بسیاری از فرمانروایان را تصحیح کرده‌ام. از آنجا که اطلاق عنوان «دولت‌های اسلامی» بر اکثریت قریب به اتفاق سلسله‌ها حاکم درست و دقیق نیست، و بعضی از آنها اصلاً مسلمان نبوده‌اند، نام کتاب را به تاریخ دولت‌ها و سلسله‌های حاکم بر قلمرو اسلام تغییر داده‌ام. ترتیب سلسله‌ها را نیز تا حدی دگرگون کردم و کوشیده‌ام ضمن رعایت مسیر جغرافیایی از غرب به شرق، قطع نظر از دورهٔ خلفا، ترتیب زمانی را نیز رعایت کنم. با این همه، باید بگویم که اثر حاضر هنوز کامل نیست و سلسله‌های بسیار باقی‌مانده در شرق و غرب جهان اسلام، از آن جمله در آسیای جنوب شرقی، بوده‌اند و به سبب قلت اطلاعات دقیق، در کتاب حاضر اشاره‌ای به آنها نشده است؛ اما امیدوارم همه یا تعدادی از آن سلسله‌ها را در چاپ‌های بعد به کتاب بیفزایم.

صادق سجادی

تابستان ۱۳۹۴ هجری شمسی